

Klanteskov ved Tissø

- kultur og flora

Carsten Clausen og Hans Guldager Christiansen, 2014 med
tilføjelser 2023

Nyudsprungen bøg. I skovbunden ses Hulrodet Lærkespore, gule - og hvide anemoner.

Indledning

Klinteskov er den smukke løvskov, som ligger helt ud til Tissø midt på søns østlige bred. Skoven afgrænses mod øst af Sæbyvej, og er en del af Natura 2000 området N157 Åmose, Tissø, Halleby Å og Flasken. Skoven indgår desuden som en del af Naturpark Åmosen. Klinteskov er privat og ejes af Selchausdal gods. Se kort fig.1 herunder.

Figur 1. Kort over Klinteskov.

Undersøgelsen

I årene 2012-2014 har især Carsten besøgt skoven mange gange og på alle årstider. Floralisten bagerst i rapporten dækker skoven vest for Sæbyvej, dvs. at skovene øst for landevejen ikke er undersøgt nærmere. I rapporten her følger vi navnene fra Den Nye Nordiske Flora (Mossberg og Stenberg, 2005 og 2007).

Lidt om skoven

Terrænet er noget bakket, og især er der en markant skrænt ned til de lavere dele tættest på Tissø. De høje dele er især bevokset med bøgeskov iblandet mægtige egetræer og en del Ask, mens de lave dele neden for søskrænten, som er den gamle søbund, mest består af Grå-El. Der er våde og sumpede partier i skoven, især nær selve Tissø. To bække løber gennem den nordlige del af skoven. Dele af bøgeskoven og dele af den nordlige del af skoven er bemærkelsesværdig frodig, og der er en meget rig forårsflora. (Se forsidefoto).

Som nævnt er skoven en del af Natura 2000 området N157. Natura 2000-området består dels af habitatområdet H138 og dels af EF Fuglebeskyttelsesområdet F100. Det fremgår af udpegningsgrundlaget for H138, at skoven består i naturtyperne (Naturstyrelsens hjemmeside):

9130 Bøgeskov på muldbund

9160 Egeskov og blandskov på mere eller mindre rig jordbund

91E0 *Ellesump og askeskove ved vandløb, søer og væld. (* ved *Ellesump betyder, at det er en EU prioriteret naturtype).

Figur 2. Krogede ege- og bøgetræer på toppen af søskrænten. Søskrænten er en af Klinteskovens nøglebiotoper.

Skovens flora

Så vidt vi ved foreligger der kun ældre beskrivelser af skovens flora. Grøntved (1935) har en udførlig liste fra Klinteskov, som han i øvrigt benævner Selchausdal Skov, og floralisten dækker også de dele af skovene, som ligger øst for Sæbyvej. Gravesen (1976) har en fyldig liste af arter fra skoven, men denne kilde er heller ikke ny, og den bygger i øvrigt hovedsageligt på Grøntveds floraliste.

Forårsfloraen

Skovens forårsflora er usædvanlig rig. Store partier af skovbunden dækkes af Hvid Anemone, andre steder er det Gul Anemone, som er fladedækkende, og Hulrodet Lærkespore dækker igen andre partier. Nedenfor søskrænten findes Blå Anemone i tusindvis, og i den nordlige del af skoven kan man tælle i hundredvis af Firblad. Alm. Bingelurt dækker også store partier. Ingen af de nævnte arter er sjældne, men deres antal er bemærkelsesværdigt.

Figur 3. Hulrodet lærkespore, både i lilla og hvid udgave.

Mens Hvid Anemone ikke er kræsen med hensyn til jordbund, så er Gul Anemone knyttet til næringsrige, muldrige løvskove på kalkrig lerbund på Øerne og i Østjylland (Møller et al, 2010). Det samme gælder Alm. Guldnælde og Hulrodet Lærkespore.

Nogle forårs-arter regnes for positiv-arter, dvs. at det er arter, som er knyttet til beskyttede eller typiske naturtyper. Positiv-arter indikerer naturkvalitet (Leth, 2006). I Klinteskov forekommer følgende positiv-arter blandt forårsfloraen:

Forårsplanter, positiv-arter	Kategori		
Alm. Guldnælde	AP	Gul Anemone	HP
Alm. Lungeurt	HP	Hulrodet Lærkespore	AP
Alm. Milturt	UP	Hylster-Guldstjerne	UP
Blå Anemone	HP	Liden Guldstjerne	VU
Desmerurt	AP	Liden Lærkespore	HP
Firblad	UP	Nyrebladet Ranunkel	AP
		Sydlig Lund-Fladstjerne	HP

Tabel 1. Forårsplanter, positiv-arter i Klinteskoven.

UP: Ualmindelig positiv-art

HP: Hist og her positiv-art

AP: Almindelig positiv-art

VU: Regionalt rødlistet art, sårbar

Ud over de her nævnte positiv-arter findes der også disse forårs-arter: Alm Guldstjerne, Alm. Vorterod, Dunet Steffensurt, Krybende Læbeløs, Liljekonval, Skovmærke, Skovsyre, Stor Konval og hele 4 viol-arter (Håret-, Krat-, Marts- og Skov-Viol).

Rødlistede og fredede arter

Liden Guldstjerne er den eneste regionalt rødlistede plante, vi har fundet. Den klassificeres som "sårbar" (VU) af Leth (2006).

Ægbladet Fliglæbe er ikke rødlistet, det er en orkidé, og alle orkidéer i Danmark er fredede. Den findes på den gamle søbund. I 2013 er der optalte ca. 100 stk. på et mindre område, men Ægbladet Fliglæbe er kendt for at variere meget i antal fra år til år (Møller et al, 2010).

Leth 2006 kategoriserer Ægbladet Fliglæbe som en "ualmindelig positiv-art". Pedersen og Faurholdt (2010) skriver, at den forekommer hist og her på øerne og i Østjylland, mens den er sjælden i den øvrige del af landet.

De øvrige positiv arter

Mens det er såre beskedent med rødlistede arter i Klinteskov, så er der et stort antal positiv-arter foruden de nævnte forårs-arter. De opregnes i tabellen herunder:

Positiv-arter	Kategori
Akselblomstret Star	AP
Alm. Knopurt	AP
Alm. Star	AP
Angelik	AP
Bjerg-Ærenpris	AP
Blågrøn Star	AP
Dansk Arum	SP
Djævelsbid	HP
Dunet Dueurt	AP
Eng-Rørhvene	AP
Gul Frøstjerne	AP
Hjertegræs	AP
Håret Star	AP
Håret Viol	HP
Kamgræs	AP
Kantet Perikon	AP
Kløvkroner	AP
Kær-Star	AP
Kål-Tidsel	AP
Mark-Krageklo	AP

Næb-Star	AP
Sanikel	SP
Seline	SP
Sildig Skov-Hejre	UP
Skovbyg	HP
Smalbladet Kællingetand	AP
Soløje-Alant	SP
Stiv Star	AP
Strand-Skræppe	AP
Sump-Forglemmgej	AP
Sump-Snerre	AP
Sø-Kogleaks	AP
Toradet Star	AP
Trævlekroner	AP
Tykakset Star	AP
Tykbladet Ærenpris	AP
Vand-Mynte	AP
Vand-Ærenpris	AP
Vellugtende Festgræs	SP
Vinget Perikon	HP
Ægbladet Fliglæbe	UP

Tabel 2. Klinteskovs positiv-arter foruden forårsplanterne i tabel 1.

SP: Sjælden positiv-art

UP: Ualmindelig positiv-art

HP: Hist og her positiv-art

AP: Almindelig positiv-art

I alt fandt vi 12 star-arter i Klinteskov, foruden de 9 i tabel 2 fandt vi følgende tre: Mellembrudt-, Skov- og Sylt-Star.

Figur 4. Rod-ende af væltet træ. Der ligger en del dødt ved i skoven, hvilket er berigende for skovens biodiversitet. Dødt ved regnes for et nøgleelement for skoven.

Arter fra skoven, vi ikke fandt

Gravesen (1976) nævner en del arter fra Klinteskov, som vi ikke fandt: Kær-Mangeløv, Ørnebregne, Alm. Engelsød, Skov-Padderok, Tidlig Skov-Hejre, Bleg Star, Spidskapslet Star, Sød Astragal, Lådden Perikon, Soløje, Hulkravet Kodriver, Kransbørste, Læge-Ærenpris, Alm. Høgeurt og Vrietorn.

Vi kan sagtens have overset noget, f.eks. Kær-Mangeløv i rørskovene. Men grunden kan også være, at nogle af arterne er fundet i skovene øst for Sæbyvej, og endelig kan nogle arter være forsvundet i mellemtiden.

Gravesens (1976) kilder går kun tilbage til år 1900. Imidlertid skal et enkelt ældre og meget interessant fund nævnes: Ifølge TBU-arkivet er der i 1881 fundet Tæt blomstret Hullæbe i Selchausdal Skov (Løjtnant 1983). Tæt blomstret Hullæbe vokser i Danmark næsten udelukkende i bøgeskove på plastisk ler og med lang bevoksningskontinuitet (Pedersen og Faurholdt 2010). Tæt blomstret Hullæbe findes stort set kun i Østjylland, og på Sjælland findes den kun i Jyderupskovene, hvor den forekommer spredt og i ringe antal. Sandsynligheden for, at den findes i Klinteskov, er lille. Men muligheden for, at den kan sprede sig til skoven er altså til stede, da den engang voksede her.

Nøglebiotoper, signalarter og naturskovsindikatorer

I overskriften herover nævnes begreber, som bruges til at forklare og karakterisere en skovs biologiske værdi.

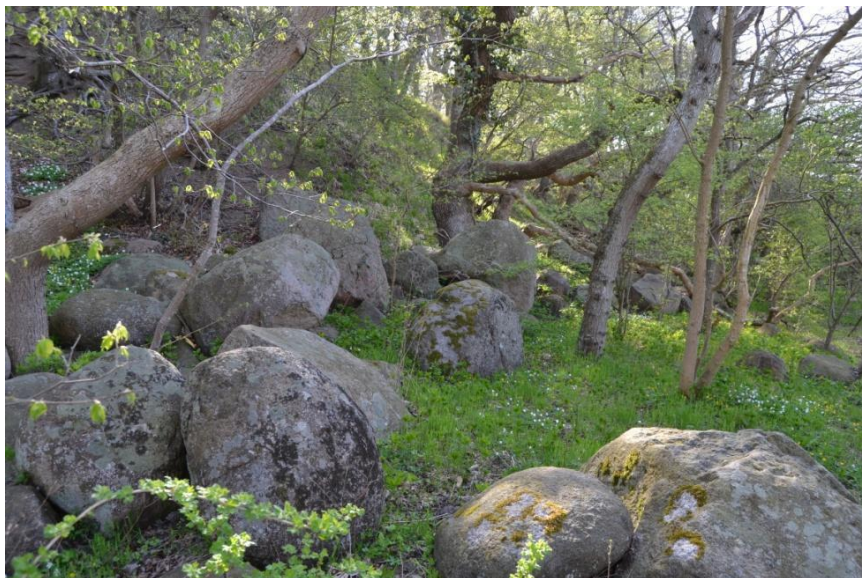
”Nøglebiotoper” er ”små stykker natur i skoven, som har særlig betydning for dyre- og plantelivet” (Faurholdt 2000). Det kunne f.eks. være et område i skoven med mose, vandløb eller *ellesump. Nøgleelementer er strukturer af særlig betydning for skovens dyre- og planteliv, f.eks. dødt ved i skovbunden eller stengærder og -dynger (Hüberts 2000).

”Signalarter” er arter, som er så specialiserede i deres krav til voksesteder, at de indikerer særligt følsomme og intakte skovmiljøer (Faurholdt 2000). Gul Anemone og Ægbladet Fliglæbe er sådanne arter. ”Naturskovsindikatorer” er krævende arter, som stort set kun forekommer i naturskove eller i skove med lang kontinuitet. Signalarter og naturskovsindikatorer kan i nogen grad overlape hinanden.

Vi har ikke forsøgt at opgøre Klinteskovs nøglebiotoper, men den rummer tydeligvis adskillige. F.eks. skriver Hüberts (2000), at ” *Ellesump kan f.eks. indeholde signalarterne Milturt, Gul Anemone ...”, og i Askesumpe ”er der stor mulighed for at finde signalarter bl.a. Milturt, Firblad og Ægbladet Fliglæbe”. Signalarter fra nøglebiotopen ”Skovbryn” kan f.eks. være Stor Konval, Firblad, Sanikel og Skov-Star. Alle de nævnte arter findes i Klinteskov. I figurene 2, 4, 5, er der fotos af nogle af skovens nøglebiotoper og -elementer.

Følgende af Klinteskovs arter regnes af Faurholdt (2000) som naturskovsindikatorer for Sydøstdanske skove: Blå Anemone, Firblad, Gul Anemone, Sanikel og Skovbyg.

Alene på artslisten kan man altså se, at skoven rummer adskillige nøglebiotoper, som forøger skovens biodiversitet. Tilstedeværelse af i alt 5 naturskovsindikatorer tyder på en stor kontinuitet i dele af skoven.

Figur 5. Store sten og stendynger ved søskrænten, sten er nogle af skovens nøgle-elementer.

Skovens bygninger m.v.

Klintehuset

I den sydlige del af Klinteskov ligger et lille hus, Klintehuset (se figur 6), der tidligere var et traktørsted. I en tilbygning var der dansesal, hvor bl.a. Johnny Reimar og The Cliffers har spillet op til dans. Dansesalen er nu forsvunden, og selve Klintehuset har siden været benyttet til børnehave. Senest har nogle forskellige kunstnere haft åbent værksted her, men nu er huset beboelse (2023).

Omkring Klintehuset vokser en del haveplanter bl.a. Vinterasters, Lupin, Floks, Sct. Hansurt, Høst-Anemone, Citronmelisse, Rundbladet Mynte, Fersken og Vindrue. Disse er ikke medtaget i plantelisten sidst i rapporten.

Figur 6. Klintehuset.

Ishuset

Nedenfor Klintehuset i skrænten går der en trappe ned til et ishus, ikke hvad vi forstår ved et ishus, men hvor man tidligere om vinteren savede isblokke ud fra søen, og placerede dem i dette rum, der derved fik samme funktion som et køleskab. Her kunne man opbevare sit forråd til langt hen på sommeren til isen var smeltet. Ellers blev det meste kød tidligere saltet eller røget for at kunne holde sig. Bemærk loftet i rummet, se figur 7.

Figur 7. Loftet i ishuset.

Skovløberhus

I den nordlige del af skoven har der ligget 2 bygninger, formentlig et skovløberhus med udhus. Her findes en hel del haveplanter endnu. En sjælden forvildet haveplante vokser i grøftekanten mod Sæbyvej ud for stedet, hvor bygningerne lå, nemlig Røllike-Matrem, se figur 8. Bernt Løjtnant betragter Røllike-Matrem som en gammel prydblade, et haverelikt (Løjtnant, under udgivelse).

Figur 8. Røllike-Matrem, en sjælden haverelikt.

Geddeklækkeriet.

Midt i skoven lige nord for p-pladsen er der et lille vandløb, som tidligere har leveret friskt vand til et geddeklækkeri (se figur 9), hvis ruiner endnu kan ses lidt nedstrøms. Klækkeriet blev opført af søens erhvervsfisker, Jens Pedersen, sidst i 1800-tallet (Pedersen 2005), og de fleste søer i Danmark har på et eller andet tidspunkt fået udsat gedder herfra. Jens var en meget fremsynet mand og fandt på mange forbedringer vedrørende ferskvandsfiskeri, han blev efterfølgende hædret for sin indsats. Jens boede i det stråtekte hus lidt nord for Klinteskov, hvor vejen går fra til Buerup, her havde han også en lille rende i søbredden til sine fiskerbåde.

Figur 9. Tissø geddeklækkeri, 1902. Foto venligst udlånt af Jens Pedersen, barnebarn til erhvervsfiskeren af samme navn.

Andet

Vi har registreret, hvad vi har set udover planterne, dette er listet op bagerst i denne rapport. Det bemærkes, at der tidligere er fundet over 140 forskellige svampe i Klinteskov, vi har kun 8 på vores liste. (Se Danmarks Svampeatlas.dk). Ligeledes er der nok mange flere fugle og andet end det vi har på listen, men det er sikkert, fordi vi ikke har søgt efter lige det.

Konklusion

Vi har fundet 271 forskellige arter af urter, træer og buske i Klinteskov. Blandt arterne er der en enkelt regionalt rødlistet (Liden Guldstjerne), 54 positiv-arter (tabel 1 og 2), og forårsfloraen er meget bemærkelsesværdig. At skoven er så rig på planter må tilskrives, at skoven rummer en lang række forskellige miljøer (nøglebiotoper) og at dele af skoven har en lang kontinuitet, dvs. at driften ikke påvirker skoven negativt. Klinteskov har karakter af naturskov.

Bemærk at skoven er privatejet, det vil sige, at man kun må færdes på de anlagte stier, og at man selvfølgelig rydder op efter sig. Naturen må gerne betrædes, men trød varsomt.

Forsidefoto og fig. 16 af Hans Guldager Christiansen, fig. 11 og 12 af Susanne Ladefoged, øvrige fotos af Carsten Clausen.

Evt. henvendelse:carstenbclausen@hotmail.dk

Figur 10. Sømplet, en aftensværmer.

Figur 11. Bækken ved p-pladsen.

Figur 12. Bækken forsynede geddeklækkeriet med vand.

Figur 13. Blå- og hvide anemoner.

Floraliste mv. for Klinteskov (2012-14)

Ager-Sennep	Blød Storkenæb	Hjortetrøst
Ager-Snerle	Bredbladet Dunhammer	Hulrodet Lærkespore rød/hvid
Ager-Padderok	Blå Anemone	Humle-Sneglebælg
Ager-Svinemælk	Blågrøn Star	Hvas Randfrø
Ager-Tidsel	Bugtet Kløver	Hvid Anemone
Ager-Vejbred	Burre-Snerre	Hvidkløver
Akselblomstret Star	Butbladet Skræppe	Hvidmelet Gåsefod
Alm. Agermåne	Cikorie	Hvid Snerre
Alm. Bingelurt	Dag-Pragtstjerne	Hylster-Guldstjerne
Alm. Bjørneklo	Daglilje sp.	Høj Nellikerod
Alm. Brunelle	Dansk Arum	Høj Stenkløver
Alm. Fredløs	Desmerurt	Høst-Borst
Alm. Fuglegræs	Djævelsbid	Håret Star
Alm. Guldnælde	Druemunke	Håret Viol
Alm. Guldstjerne	Dunet Dueurt	Italiensk Skilla
Alm. Gærde-Vikke	Dunet Steffensurt	Jødekirsebær
Alm. Gåsepotentil	Døvnælde	Kamgræs
Alm. Hanekro	Enblomstret Flitteraks	Kantet Perikon
Alm. Haremad	Eng-Brandbæger	Kattehale
Alm. Hundegræs	Eng-Forglemmigej	Kirtel-Kortstråle
Alm. Hulsvøb	Eng-Nellikerod	Kløvkrone
Alm. Hønsetarm	Eng-Kabeleje	Knoldet Brunrod
Alm. Knopurt	Eng-Rødtop	Korsknap
Alm. Kongepen	Eng-Rørhvene	Kost-Fuglemælk
Alm. Kvik	Enårig Rapgræs	Krat-Viol
Alm. Lungeurt	Erantis	Krat-Ærenpris
Alm. Mangeløv	Feber-Nellikerod	Kruset Skræppe
Alm. Miliegræs	Fersken-Pileurt	Kruset Tidsel
Alm. Mjødurt	Filtet Burre	Krybende Baldrian
Alm. Rajgræs	Firblad	Krybende Læbeløs
Alm. Rapgræs	Fliget Brøndsel	Krybende Potentil
Alm. Røllike	Fløjlgræs	Kæmpe-Svingel
Alm. Skjolddrager	Følfod	Kær- Galtetand
Alm. Skovarve	Glanskapslet Siv	Kær-Guldarse
Alm. Springknap	Glat Burre	Kær-Snerre
Alm. Star	Glat Dueurt	Kær-Star
Alm. Svinemælk	Glat Svinemælk	Kål-Tidsel
Alm. Syre	Glat Vejbred	Lancet-Vejbred
Alm. Vand-Mynte	Gold Hejre	Lav Ranunkel
Alm. Vej-Pileurt	Grøn Gåsefod	Liden Guldstjerne
Alm. Vorterod	Gråbynke	Liden Klokke
Angelik	Græsbladet Fladstjerne	Liden Lærkespore
Bidende Pileurt	Gul Anemone	Liden Singrøn
Bidende Ranunkel	Gul Fladbælg	Liljekonval
Bittersød Natskygge	Gul Frøstjerne	Lugtløs Kamille
Bjerg-Knopurt, hvide	Gul Iris	Lund-Padderok
Bjerg-Ærenpris	Gærde-Snerle	Lund-Rapgræs
Bleg Pileurt	Have-Stormhat	Lyse-Siv
Bleggul Snerre	Hjertegræs	Løgkarse

Mark-Forglemmigej
 Mark-Krageklo
 Marts-Viol
 Mellembrudt Star
 Miliegræs
 Mose-Bunke
 Mælkebøtte sp.
 Nyrebladet Ranunkel
 Næb-Star
 Nælde-Klokke
Pastinak
 Pengebladet Fredløs
 Perlehyacint
 Pinselilje
 Prikbladet Perikon
Rams-Løg
 Raps
 Røllike-Matrem
 Rødkløver
 Rød Tvetand
 Rørgræs
Sanikel
 Seline
 Sildig Skov-Hejre
 Silke-Pæon
 Skive-Kamille
 Skov-Burre
 Skovbyg
 Skov-Forglemmigej
 Skov-Galtetand
 Skov-Hanekro
 Skov-Hundegræs
 Skovmærke
 Skov-Skræppe
 Skov-Star
 Skov-Stilkaks
 Skovsyre
 Skov-Viol
 Skvalderkål
 Skælrod
 Smalbladet Kællingetand
 Småblomstret Balsamin
 Soløje Alant
 Sort Natskygge
 Spring-Balsamin
 Spyd-Mælde
 Stinkende Storkenæb
 Stiv Star
 Stor Fladstjerne
 Stor Hundepersille
 Stor Konval
 Stor Nælde

Storkronet Ærenpris
 Strand-Skræppe
 Strand-Svingel
 Sump- Forglemmigej
 Sump-Skræppe Sump-
 Snerre
 Svaleurt
 Svine-Mælde
 Sværtevæld
 Sydlig Lund-Fladstjerne
 Sylt-Star
 Sødskaerm
 Sø-Kogleaks
Tagrør
 Tandfri Vårsalat
 Toradet Star
 Trævlekrone
 Tudse-Siv
 Tusindfryd
 Tveskægget-Ærenpris
 Tykakset-Star
 Tykbladet-Ærenpris
Vand-Mynte
 Vand-Skræppe
 Vand-Ærenpris
 Vedbend-Ærenpris
 Vellugtende Aftenstjerne
 Vellugtende Festgræs
 Vellugtende Kamille
 Vinget Perikon
 Vintergæk, Enkelt og dob. bl.
 Vild Gulerod
 Vild Kørvel
 Vild Løg
Ægbladet Fliglæbe

Træer/buske
Ahorn
 Alm. Gedeblad
 Alm. Hyld
 Alm. Hæg
 Alm. Kvalkved
 Alm. Tjørn
 Alm. Vedbend
 Ask
 Avnbøg
Balsam-Poppel
 Benved
 Brombær
 Bævreasp
 Bøg
 Bånd-Pil

Dun-Birk
Engriflet
 Tjørn
Femhannet Pil
 Fuglekirsebær
Glat Hunde-
 Rose Grå-El
 Grå-Pil
Hassel
 Hestekastanie
 Hindbær
 Humle
 Hvid Kornel
Korbær
Mirabel
 Navr
Ribs
 Rødel
 Rødgran
Skov- Elm
 Skov-Fyr
 Skov-Æble
 Slåen
 Solbær
 Stikkelsbær
 Stilk-Eg
 Sølv-Poppel
Valnød
 Vinter-Eg

Fugle
Blishøne
 Bogfinke
 Broget Fluesnapper
Fasan
 Fiskehejre
Gransanger
 Grønbenet Rørhøne
 Grå Fluesnapper
 Grågås
 Gråkrage
 Gærdesmutte
 Gøg
Halemejse
 Hvid Vipstjert
Løvsanger
Munk
 Musvit Nattergal
 Natugle **Ringdue**
 Rørspurv
 Rørsanger

Sangdrossel
Sivsanger
Skarv
Skovskade
Solsort
Spætmejse
Stor Flagspætte
Strandskade
Stær
Terne sp.
Toppet Lappedykker

Sommerfugle
Aurora
Dagpåfugleøje
Græsrandoje
Kejserkåbe
Skovrandøje
Stor Kålsommerfugl
Sømplet

Pattedyr
Ræv
Rådyr

Andet
Brun Frø sp.
Rød Skovsnegl
Skrubtudse
Stålorm
Vinbjergsnegl

Svampe
Alm Blækhat
Gulhvid Champignon
Hvid Fluesvamp
Krystal Støvbld
Parasolhat
Porcelænshat
Skade-Blækhat
Spiselig Morkel

Figur 14. Kåltidsel.

Litteratur

- Faurholdt N 2000: Anvendelse af indikatorarter til bedømmelse af naturskovspotentialet i sydøstdanske løvskove. - Flora og Fauna 106, 53-61.
- Gravesen, P. 1976: Oversigt over botaniske lokaliteter. 1. Sjælland. Fredningsstyrelsen.
- Grøntved P 1935: Om floraen i nogle nordvestsjællandiske skove. - Botanisk Tidsskrift 43, 325-356.
- Hüberts H, L Pedersen og F Rune 2000: Nøglebiotoper i skov, billedkatalog. - Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
- Leth P 2006: Status for Vestsjællands Flora 2006 – en kommenteret regional rødliste og positivliste. - Dansk Botanisk Forenings hjemmeside (www.botaniskforening.dk).
- Løjtnant B 1983: Orchidéerne – status og fremtid i Århus Amt. I: Højager S, A Janniche og J T Laursen (red) 1983: Status for planter, dyr og naturbeskyttelse i Århus Amt. - DN, DOF og Østjysk Biologisk Forening.
- Løjtnant B (under udgivelse): Reliktplanter. - Rhodos.
- Møller P F, P Wind, G Mogensen og B Odgaard 2010: Skovenes planteliv. I: Sand-Jensen K (red) 2010: Naturen i Danmark, Skovene. - Gyldendal.
- Mossberg B & L Stenberg 2005 og 2007: Den Nye Nordiske Flora. - Gyldendal. På dansk ved Jon Feilberg.
- Pedersen H Æ og N Fauerholdt 2010: Danmarks vilde orkideer. - Gyldendal.
- Pedersen L 2003: Tissø – offersø, vandreservoir og rekreativ ressource. I: Tissø og Åmoserne, kulturhistorie og natur. - Årbog for kulturhistorien i Holbæk Amt 2003.

Figur 15. Klinteskov ved Tissø.

Figur 16. Blå Anemone.

Figur 17. Brombær i efterårsfarve.